

EVROPSKÁ UNIE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vybrané kapitoly z moderních dějin

Mgr. Martin Rostek

Výukový materiál zpracován v rámci projektu EU peníze školám

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34.0418

Šablona: III/2

Číslo materiálu: VY_32_INOVACE_335-337

Datum: 1. 9. 2012

NÁZEV ŠKOLY	Gymnázium Josefa Kainara, Hlučín, p.o.
VZDĚLÁVACÍ OBLAST	Člověk a společnost
TEMATICKÁ OBLAST	Moderní doba II – soudobé dějiny
PŘEDMĚT	Dějepis
ANOTACE	Učební materiál pro výklad nového učiva
METODIKA	Frontální metoda s využitím prezentace
CÍLOVÁ SKUPINA (TŘÍDA/ROČNÍK)	V. A
STUPEŇ A TYP VZDĚLÁVÁNÍ	Středoškolské
DRUH UČEBNÍHO MATERIÁLU	Prezentace

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je Mgr. Martin Rostek

Obsah

Studená válka

Východní blok

Východní blok - SSSR

Studená válka

Úvod do problematiky a situace v 50. letech

Předzvěst studené války: spory o poválečné uspořádání světa

- **Příčiny:**

- Vznik supervelmocí (USA, SSSR), jejich mocenské soupeření a odlišný charakter

- **USA**

- Vliv: Latinská Amerika, západní Evropa a její kolonie, Austrálie, Japonsko
- Námořní a letecká převaha, jaderné zbraně
- Naprostá ekonomická převaha

- **SSSR**

- Vliv: východní a střední Evropa, Čína, Severní Korea
- Silné pozemní vojsko, snaha získat jaderné zbraně
- Méně rozvinutá ekonomika, válečné škody

Předzvěst studené války: spory o poválečné uspořádání světa

- SSSR prosadil svou vůli ve střední a východní Evropě (počátky vzniku tzv. **komunistických režimů**)
- W. Churchill v projevu ve městě Fulton varoval před sovětským komunismem a poprvé použil pojem **železná opona** (1946)
- **Marshallův plán** (americká pomoc evropskému hospodářství – SSSR a státy pod jeho vlivem nepřijaly, západní Evropa přijala) - 1947
- Prezident Truman vyhlašuje tzv. **Trumanovu doktrínu** (snaha zabránit šíření komunismu, finanční a vojenská pomoc Řecku a Turecku) - 1947
- **Výsledek:** upevnění bipolárního uspořádání, postupně přechod ke studené válce

Studená válka

- **Základní charakteristika:**
 - nevojenský konflikt mezi USA a SSSR a jejich spojenci (Západ x Východní blok)
 - konflikt mocenský
 - konflikt ideologický (liberalismus, konzervatismus x komunismus, socialismus)
 - konflikt hospodářský (kapitalismus, tržní hospodářství x socialismus, centrálně plánované hospodářství)
 - totální konflikt (snaha o úplnou porážku protivníka)
 - závody ve zbrojení
 - soupeření ve vědě, kultuře a sportu

Studená válka: 1. berlínská krize

- Otázka **uspořádání Německa**, odlišné názory, nemožnost se dohodnout
- USA a VB spojily své okupační zóny – vznik tzv. **Bizonie** (1947)
- Později se přidala Francie – vzniká tzv. **Trizonie**
- Západní spojenci – rozhodnutí vytvořit z Trizonie samostatný stát
- SSSR nesouhlasí, chce nová jednání – snaha si je vynutit **pozemní bloádou západních sektorů Berlína**
- Berlín zásobován jen ze vzduchu (1948 – 1949) – letecký most

Studená válka: 1. berlínská krize

- V květnu 1949 **blokáda skončila** - neúspěch blokády
- Západní spojenci nechávají vyhlásit z Trizonie samostatný stát - **Spolková republika Německo**
- SSSR umožňuje ze své zóny vznik samostatného státu (**Německá demokratická republika**)
- **Západní Berlín** – samostatné postavení, ale úzce propojen se SRN
- Německo rozděleno na 2 státy po celou studenou válku

Studená válka: Korea

- **Korea po roce 1945 rozdělena na 2 části** (38. rovnoběžka)
- **Sever** pod sovětským vlivem – vznik KLDR (Korejská lidově demokratická republika), v čele Kim Ir-Sen
- **Jih** pod americkým vlivem – vznik Korejské republiky
- **Severní Korea zaútočila na jižní Koreu (1950)**
- Nejprve převaha KLDR, ale zásah USA (v OSN prosazena rezoluce proti KLDR)
- Vojenský zásah proti KLDR
- Vstup Číny do války (nepřímo formou dobrovolníků)
- Patová situace, začátek diplomatických jednání
- 1953: **dohoda z Pchanmundžonu**, uzavřeno pouze **příměří**, nikoliv trvalý mír
- Nadále napjatá situace

Studená válka: NATO a Varšavská smlouva

- Po vypuknutí studené války snaha posílit obranyschopnost západní Evropy
- V roce 1949 vzniká **Organizace severoatlantické smlouvy** (NATO/OTAN)
- Charakteristika:
 - mezinárodní bezpečnostní organizace
 - zaměřena na posílení bezpečnosti členských států proti riziku vnější agrese
 - V roce 1949 ji založilo 12 států (USA, Kanada, Island, VB, Dánsko, Norsko, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Francie, Itálie, Portugalsko)
 - Zakládajícím dokumentem tzv. Washingtonská smlouva
 - Závazek vzájemné pomoci v případě napadení
 - **Působnost organizace územně omezena:** na východ od západního pobřeží Severní Ameriky, na západ od východních hranic členských zemí, na sever od obratníku Raka

Studená válka: NATO a Varšavská smlouva

- Rozšiřování NATO: 1952 přistupují Řecko a Turecko, 1955 přistupuje SRN

Varšavská smlouva

- V roce 1955 – (reakce na přijetí SRN do Severoatlantické aliance)
- Bezpečnostní organizace SSSR a jeho evropských spojenců (Albánie, Bulharsko, ČSR, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko)
- Politická a vojenská spolupráce, rozhodující vliv SSSR

Studená válka: zlepšení vztahů

- Do roku 1953 **neustálé zhoršování vztahů** mezi USA a SSSR
- Rok **1953 změna**:
 - konec korejské války
 - smrt Stalina a vnitropolitické změny v SSSR
- **Uvolnění napětí, tzv. détente**
- Snaha dořešit situaci okolo Německa a Rakouska
- Německo – bez výsledku (jednání neuspěla)
- Rakousko – úspěch
- Rakousko po válce také okupováno a rozděleno na zóny
- Teprve v roce 1954 uzavření tzv. **rakouské státní smlouvy**:
 - Rakousko získává opět suverenitu, ale musí být neutrální
 - Také další podmínky (zákazy: spojení s Německem, působení fašistických skupin, obnovení vlády Habsburků)

Východní blok

Základní charakteristika

- **Hlavní slovo SSSR** (prosazování jednotného přístupu ve všech zemích v politické i ekonomické oblasti)
- Napodobování sovětského modelu
- Působení tzv. sovětských poradců
- V ideologické oblasti prosazován tzv. **marxismus-leninismus**
- Hlavní slovo v politice mají komunistické strany (různé názvy stran, nemusely mít vždy slovo „komunistický“ v názvu)
- **Prolínání státních a stranických orgánů**

Základní charakteristika

- **Nedemokratický charakter, ale ne vždy totalitní** (vyloženě totalitní období pouze za Stalina – do roku 1953)
- Společnost a hospodářství měly směřovat k **socialistickému uspořádání** (socialismus X reálný socialismus)
- **Centrálně plánované hospodářství** (podnikání výrazně omezeno nebo zcela zrušeno)
- Soukromé vlastnictví nahrazeno státním, družstevním nebo komunálním
- **RVHP** (Rada vzájemné hospodářské pomoci) – společné ekonomické plánování, zastoupeny i některé mimoevropské státy, orientováno hlavně na potřeby SSSR

Vývoj do roku 1953

- Výrazně totalitní období, největší **míra ideologizace společnosti a represí**
- Odmítnutí jakýchkoliv odlišností mezi státy (socialistické státy musí postupovat jednotně)
- Roztržka s Jugoslávií (1948) – **Josip Broz Tito** chce nezávislejší politiku, odmítá úplnou oddanost Stalinovi:
 - samostatný vývoj, odlišnosti: Jugoslávie socialistickým státem, ale není pod vlivem SSSR
 - v ekonomické oblasti volnější poměry (méně centrálního plánování)

Vývoj 1953-1982

- Po smrti Stalina a nástupu Chruščova **uvolnění poměrů**, snaha o umírněné reformy
- SSSR nadále zásadní vliv na státy východního bloku
- První projevy masové nespokojenosti a odporu vůči komunistickým režimům
- **1953: sociální nepokoje v NDR** (v Berlíně) - potlačeny armádou
- **1956: reformní komunisté v Maďarsku** provedli řadu změn, největší uvolnění poměrů:
 - vnitrostranické spory přerostly v **národní povstání** (protikomunistické)

Vývoj 1953-1982

- maďarská vláda požádala o pomoc SSSR, ale zároveň ústupky povstalcům
- pokus Maďarska opustit východní blok (odchod z Varšavské smlouvy)
- **zásah sovětské armády proti povstalcům**, povstání potlačeno

Vývoj 1953-1982

Vývoj v 60. a 70. letech:

- **Spojenectví se SSSR a socialismus nezpochybnitelné**
- Různorodý vnitropolitický vývoj
- **Československo** – rozmach reforem v 60. letech, vrcholí v roce 1968, ale potlačeny zásahem SSSR
- **Polsko** – zvláště v 70. letech zhoršování ekonomické a sociální situace, nespokojenost lidí, vznik silné opozice (odborové hnutí **Solidarita**)
- **Maďarsko** – po potlačení povstání snaha o zklidnění situace, umírněné reformy v ekonomice („gulášový socialismus“)

Vývoj 1953-1982

- **Rumunsko:**

- Od konce 60. let snaha místních komunistických představitelů o nezávislou politiku na SSSR
(Nicolae Ceausescu)
- nespolupráce se SSSR, proto získalo určitou podporu na Západě
- jinak velmi diktátorský způsob vlády, útisk obyvatelstva horší než v jiných zemích východního bloku

Přestavba a rok 1989

- Za Gorbačova - **definitivní změna politiky** vůči zemím východního bloku (právo hledat vlastní cesty k socialismu)
- **Rozdíly mezi jednotlivými státy** – každý stát jiná rychlost změn
- Záviselo na předcházejícím vývoji a na politickém vedení, které bylo zrovna u moci
- **Rok 1989:** vyvrcholení politických změn, přechod k demokracii

Timothy Garton Ash:

„V Polsku zabrala demokratizace 10 let, v Maďarsku 10 měsíců, v NDR 10 týdnů, v Československu 10 dní a v Rumunsku 10 hodin“

Státy východního bloku

Polsko:

- Silné protivládní hnutí **Solidarita** (velká podpora USA a katolické církve)
- Od poloviny 80. let znovu plně rozvinulo svou činnost
- **1988:** jednání přímo s polskou vládou
- **1989:** dohoda, vláda ustoupila, konání polosvobodných voleb, úspěch opozice – sestavuje vládu

Státy východního bloku

Maďarsko:

- Podobně jako v Polsku snaha zbavit se sovětského vlivu a začít reformy
- **Neexistovalo silné opoziční hnutí**
- **Reformy** začala postupně provádět sama Maďarská socialistická dělnická strana
- **1988:** reformně orientovaná skupina odstranila z vedení strany odpůrce změn – byly zahájeny reformy shora
- **1989:** odstraněny zátarasy na hranicích, povolena činnost opozičních stran, příprava svobodných voleb

NDR:

- **Požadavky reforem**, vedení země je proti
- **Léto 1989**: tisíce Němců utíkají přes Maďarsko na Západ
- Říjen: **masové demonstrace** proti režimu (příslib reforem)
- **9. listopadu**: zpráva, že vláda umožní občanům opustit zemi přes kterýkoliv hraniční přechod – začátek bourání Berlínské zdi
- Postupný konec režimu

Východní blok - SSSR

Vývoj v SSSR do roku 1953

- Snaha **překonat důsledky války** (obnova ekonomiky), složitá sociální situace
- Uvolnění poměrů během války – obava z nepokojů (opětovné upevnění kontroly nad společností)
- Výrazně **totalitní praktiky**
- Stalin vnímán jako nezastupitelná vůdčí osobnost (**kult Stalina**, nekritické uctívání, zbožňování)
- Tvrdé zásahy proti jakémukoliv pokusu o vznik opozice
- 1953 umírá Stalin
- Po Stalinově smrti boje o moc mezi nejvyššími komunistickými představiteli

Vývoj v SSSR 1953-1982

- V roce 1956 se definitivně jako vítěz vnitrostranických bojů prosadil **Nikita Chruščov**
- Na sjezdu komunistické strany ukončil stalinskou éru odhalením zločinných rysů Stalinovy vlády a **kritikou kultu jeho osobnosti**
- Politika **destalinizace**:
 - určité uvolnění poměrů a prosazování některých dílčích reforem (např. v kultuře)
 - důraz na rozvoj zemědělství, snaha posílit i spotřební průmysl, úsilí o decentralizaci průmyslu
 - snaha o zlepšení vztahů se Západem (jen částečně úspěšná)

Vývoj SSSR 1953-1982

- V KSSS řada Chruščovových odpůrců
- Odmítali změny, provedli **vnitrostranický převrat** (1964): Chruščov přišel o všechny funkce a vliv
- V čele strany a státu **Leonid Brežněv**
- Důraz na kontinuitu a stabilitu, opětovné utužení poměrů
- **Brežněvova doktrína** (sovětská kontrola nad zeměmi východního bloku)
- 1982 Brežněv umírá

Vývoj SSSR 1982-1991

- **Nahromadění problémů** (byrokracie, upadající ekonomika, ve společnosti převažuje pasivita a nedůvěra v možnost změny)
- Nastupuje Jurij Andropov: snaha o reformy, ale zdravotní problémy, umírá 1984
- Konstantin Černěnko – nezájem o reformy, těžce nemocný, umírá po roce
- Převahu získávají stoupenci změn – zvolení **Michaila Gorbačova** (1985)

Vývoj SSSR 1982-1991

- Výrazně reformní politika:
 - **Glasnost** (otevřenost) - větší informovanost: *„Chceme více otevřenosti ve veřejných záležitostech, a to v každé oblasti života. Hlavní věcí je pravda. Lenin řekl: Více světla! Ať ví strana všechno. Jako nikdy dříve nyní potřebujeme, aby zmizely temné kouty, kde se může opět objevit plíseň.“*
 - V rámci glasnosti – opět kritika Stalina, ale také např. boj proti alkoholismu
 - **Perestrojka** (přestavba) – společenská, ekonomická i politická přeměna SSSR (např. omezení politické a ekonomické centralizace, zahraniční investice, důraz na ziskovost podniků)

Vývoj SSSR 1982-1991

- Řada problémů přetrvává, navíc nesouhlas odpůrců reforem
- Uvolnění poměrů vyvolává další (staro)nové problémy:
 - etnické a národnostní konflikty
 - snahy pobaltských republik a některých dalších regionů odtrhnout se od SSSR
- Kritika ze strany stoupenců rychlejších změn, kvůli pomalému postupu reforem (**Boris Jelcin**)

Vývoj SSSR 1982-1991

1991:

- Postupný **rozpad SSSR**
- Pokus odpůrců reforem o **státní převrat** (odstranění Gorbačova)
- Přebvat se nezdařil
- Narůstá vliv Jelcina (prezident Ruska)
- Prosinec –podepsána **Bělověžská dohoda** (konec SSSR, vytvořeno Společenství nezávislých států)